Příspěvky k dějinám arcibiskupství Olomouckého.

(D'Elvert, Zur Geschichte des Erzbisthums Olmütz).

Napsal **Boh. Navrátil.**

S moravskou historiografií našeho věku nerozlučně spojuje se jméno d'Elvertovo. Od r. 1828 Kristian rytíř d'Elvert účastnil se literární produkce historické na Moravě až po dnešní skoro den dlouhou řadou prací, knih i článků, které vlastního již bibliografa vyžadují, abychom je uchovati dovedli v patrnosti. Všechny spěly k osvětlování minulosti moravské, ať to bylo k dějepisu eminentně politickému, ať ku právu moravskému, dějinám církevním nebo literárním. Publikace ty mají ráz snaživého jednotlivce, který bez vyškolení odborného přispěti chtěl k poznání minulosti nové vlasti, původně rodu jeho cizí. Produkce d'Elvertova v úzkých poměrech moravských umožněna byla hlavně historicko-statistickou sekcí při hospodářské společnosti, která od svého založení periodickými publikacemi ‚Schriften', počínajíc r. 1850, a od r. 1855 měsíčníkem ‚Notizen-Blatt' byla organem soustřeďujícím pěstitele moravského dějepisu, převahou ochotníky, jimž v čele stál d'Elvert jako předseda sekce a redaktor měsíčníku i publikací, který také neobyčejnou pílí zachránil ji i publikace od zániku jen vlastními pracemi. S pérem v ruce skoro umřel. Poslední větší práci, tvořící 29. svazek ‚Schriften', nazval *Zur Geschichte des Erzbisthums Olmütz und insbesondere seines mehrhundertjährigen Kampfes mit den mährischen Ständen und der Staatsgewalt.* Brno 1895. S. 327.

Podle nadpisu byl by měl autor vylíčiti dějiny Olomouckého biskupství i arcibiskupství a při tom obraceti přední zřetel ke státu a zemi, obírati se otázkami veřejného práva, poměrem státu a církve moravské a zápasem moci stavovské s biskupem v rámci dějin celého biskupství za všech fasí. Ale d'Elvert nechtěl nepochybně předmět vyčerpati, označiv spis prostě jako třetí svazek svých příspěvků k právním dějinám rakouským, a odtud rozdělil práci svoji ve dva nestejné oddíly, položiv váhu na část druhou, která pro novou dobu má velkou cenu uveřejněním nové látky dokumentární.

První díl (str. 2—93) dle záhlaví měl obsahovati příspěvky od dob začátečních bojův až do proměny státoprávních poměrů Moravy na počátku XVII. věku, tedy velikou dobu historickou do OZZ, pro Moravu 1628 vydaného. Byla to ovšem úloha velmi nesnadná vypsati na 93 stranách do uvedeného roku církevní dějiny moravské, jakými vlastně dějiny biskupství Olomouckého jeviti se musí, a s tím současně jisté poměry veřejnoprávní, pokud jsou v souvislosti s biskupstvím. D' Elvert hned počátkem úlohu svoji zúžil, odkázav čtoucího do r. 1350 na

Dudíkovy Dějiny Moravské; prostým tím odkazem naznačil, že do r. 1350, kam až německé vydání Dudíkovo zasahuje, veškerou práci má za ukončenu. Odkaz však nestačí předem už proto, že v něm stati dotýkající se Olomouckého biskupství a jeho poměru k zemi a koruně vylíčeny jsou pouze do r. 1306, nebo jen do zakončení doby přemyslovské jsou dva svazky (9. a 10.) věnovány obšírnému líčení poměru církve a státu. Doba lucemburská již eminentně politicky zpracována, takže v této části práce Dudíkova zůstala torsem a třeba bylo zde nové konati studie, poněvadž nemohl již Dudík vyčerpati jednotlivých fakt z historie církevní a právní, pokud na ně v bězích politických nenarazil, jak bylo by třeba pro dějiny biskupství moravského. Dnešní hodnota Dudíkova nutká k revisi, což již z toho patrno, že dvanácte těch svazků od r. 1860 vycházelo až po rok 1886. Sám Dudík to cítil a vyjádřil přímo v předmluvě českého vydání svých Dějin slibuje, že ono má býti novým zpracováním, ale celkem se tak nestalo, a české vydání neukončené zůstalo jen překladem. Zatím literatura vracela se znovu k otázkám, kterých Dudík dotknouti se musil, a řešila je znovu. Tak stojí A. Huber [1]) proti Dudíkovi v otázce, vztahoval-li se konkordat Wormský také na biskupa Pražského a Olomouckého. D'Elvertovi bylo se postaviti nějak k této kontroversi tím spíše, když v druhém díle své práce sám uvádí, kterak za Leopolda vznikl spor o to, je-li biskup Olomoucký knížetem říšským (str. 200 a násl.).

Doba Brunova (1245—1281), základní a směrodatná pro celý vývoj biskupství Oloumouckého, měla býti znovu podána, neboť Dudík své líčení nepokládal za plný výraz činnosti Brunovy stěžuje si, že nedostává se mu monografie vystihující velkého Severoněmce. Morava s biskupstvím děkuje mu za zřízení manské, za vlekoucí se s ním germanisaci, ale také za finanční sílu Olomouckého biskupa. Manské zřízení vedle duchovenských immunit bylo druhým velkým průlomem do jednostejnosti práva moravského, a to tedy mělo býti vylíčeno. Dudíkovo vypravování o tomto předmětě doplniti lze na základě Cod. dipl. Mor. Pokusil se o to jediné v. Bojakowsky [2]), který sledoval hrady Brunovy a vykládal je za pouze vojenskou instituci. Na novou myšlenku článek Bojakowského arci uvádí, leč jeho názor v základu bude nepochybně změněn. Hrady Brunovy jsou biskupskými falcemi, a ty ovšem dlužno uvésti jako důležitý činitel pro šíření manského práva, jako činitel, který hraje úlohu v samostatném vývoji biskupství proti ústavě a právu zemskému. Na falcích Bruno zřizoval many hradské s družinou — a těm Bojakowsky přikládal právě pouze funkci vojenskou, snad sveden častým výrazem listin *miles*, což značí hradčany, družinu hradskou —, takže se stávaly nejen centrálou úřadů hospodářských, organů statkové správy, nýbrž také místy, která

[1]) Böhmen und das Wormser Concordat. MJÖG 2, 386 a n. — [2]) Das Lehenfürstenthum Olmütz. Notizen-Blatt 1881, No. 10, 12; Notizen-Blatt 1882, No. 1, 3, 4, 6, 8, 12.

přitahovala okolí ve svazek jakýsi k hradu, odkud vycházela snaha obyvatelstvo, které dosud pod právem zemským sedělo, uvésti do sféry práva manského. Příkladným typem podobné falce jest hrad Pustiměř.

Jiné doplnění Dudíka, které nemělo ujíti d'Elvertovi, jest studie J. Golla [1]) o plánu učiniti Olomouc sídlem arcibiskupským, což úzce souvisí s Brunem, jakož i nově přibylý pro Brunu pramen kodexem z Vatikanu vydaným od O. Redlicha [2]). Také kolonisační činnost Brunovu konečně doporučovalo se bez odkazu v obraz té doby vložiti, neboť vedla potom k zakládání zboží zaokrouhleného, počátku statků stolních, jednak proto, že stav právní a hospodářský jsou v příčinné souvislosti, jednak že o statcích mensálních jest v díle d'Elvertově později mluveno, aniž vznik jejich podán.

Autor vše to pominul a vpadá hned do líčení doby lucemburské, když už určitý vývoj biskupství byl zakončen, a v celé době do válek husitských o veřejnoprávních poměrech biskupství na dvou místech pouze se zmiňuje; především, že r. 1399 na biskupa Olomouckého přešel regal celní na panstvích biskupských, a pak, že r. 1398 biskup obdržel regal židovský, slovy: Aus dieser Urkunde geht hervor, dass die Juden in den bischöflichen Städten nicht zur markgräflichen, sondern zur bischöflichen Kammer gehörten. Tento závěr, že biskupovi přiznán regal židovský, mohl učiniti d'Elvert již při r. 1322, když biskup Konrad (1316—1326) dostal právo ve čtyřech městech biskupských, Svitavě, Mohelnici, Kroměříži a Vyškově, svobodného držeti si žida, příslušného pouze pod pravomoc biskupovu, tedy žida, který neměl příště býti sluhou komory markrabské, nýbrž biskupovy. O ostatních poměrech veřejných daleko důležitějších slovem nezmíněno, a přece Karel IV. r. 1348 zavedl docela nový poměr, zřídiv biskupství jako léno korunní, učiniv biskupa manem krále Českého. Tento zvláštní poměr jaksi vedle markrabství byl původem častých konfliktů biskupa a stavův, a měl tudíž aspoň tento bod býti východiskem pro dálejší líčení. K tomu připojují se otázky z práva církevního, také míjené, jako svobodná volba biskupa Olomouckého kapitule kathedrální r. 1207 přiznaná, a zase vliv moci státní při těchto volbách, poměr suffragana Olomouckého k primasovi koruny po povýšení biskupství Pražského na arcibiskupství, což docela zamlčeno.

Důležitá instituce biskupství Olomouckého, v době předhusitské k plnému rozvoji dostoupivší, jest zřízení manské se sněmy a deskami manskými na Kroměříži, jehož studiu sám d'Elvert v letech 30tých se věnoval, ale nepokračoval, aby užil jednak práce Brandlovy, [3]) jednak obou lenních kvaternů už tištěných v CDM. Z druhého kvaternu manského dovídáme se také — což nebylo tištěno v uvedeném diplomatáři —, že

[1]) Přemysla Ottakara II. druhá výprava křížová a plán povýšiti biskupství Olomoucké na arcibiskupství. ČMM 1891. — [2]) Eine Wiener Briefsammlung zur Geschichte des deutschen Reiches und der österreichischen Länder in der zweiten Hälfte des XIII. Jahrhunderts. Wien 1894. — [3]) Manský soud biskupství Olomouckého. ČMM 1891.

za b. Mikuláše 1389 všecko zboží manské kostela Olomouckého rozděleno bylo v tyto distrikty: *districtus Modricensis, Maylicensis, Chremsirensis, Meraw, Blanczk, Gelczensis, Hewkenwaldensis, Keczer*[1]); a srovnáme-li jmenované kraje manské s bývalými falcemi biskupskými, dotvrzuje se věta zhora dotčená o významu falcí pro šíření manského práva: districtus Maylicensis nazván dle hradu Mejlic u falce Pustiměřské, Blanské krajiště dle hradu stejnojmenného, na němž Bruno prodléval, podobně i Kelč i Hukvaldy. Za Bruna tedy pouze falce, za Mikuláše již celá úkrají manská z nich!

Co autor do válek husitských podal, jest většinou suchý výčet, skoro regestový záznam jednotlivých fakt obecné historie, která namnoze bez pragmatisování vložena do práce, aniž pro úkol autorem vytčený mají jen z daleka ten význam, jako konstatování shora uvedených skutečností, jež vynechal. Dílem zakládají se údaje na CDM, dílem po udání d'Elvertově na Bočkových ‚Reiseberichte'. Na vrub d'Elverta samého arci padá, že odvážil se rovnocenně citovati na doklad vedle CDM Pešinu k r. 1318; kdyby i okolnosti byly stejné, dáváme přednost listině, ale Pešina nemá spolehlivosti ani v dobách mnohem pozdějších! V zápasích b. Jana ze Středy (1364—1380) s Joštem a Prokopem odvolává se d'Elvert jediné na článek Volného[2]) a CDM; až bude věc ještě jednou šetřena zevrubně, bude třeba užiti formulářů ze sbírky formulářů Janovy, vydané F. Tadrou[3]), který upozorňuje v úvodu k vydání, že studií Volného otázka konečně řešena není, a že materiál formulářů leccos objasní. O větu d'Elvertovu (str. 4) ‚Das Olmützer Bisthum als Fürstenthum hatte in der Zeit von der Mitte des 13. Jahrhundertes bis zu Karl IV. Tod *die höchste Stufe der Macht, des Ansehens und der Cultur erreicht*' může však býti spor. Připustí-li se vysoký stupeň kultury materielní v této době — a to ještě vyjádřiti nelze tak absolutně, jak učinil autor —, ve příčině lesku a moci biskupské lze odkázati jen na jména Tas, Prusinovský, Pavlovský, Dietrichštejn. Rovněž větší opatrnost slušela by ve výrazu, aby tak ostře Václav IV., jako ‚sorglos und träge' líčený, nebyl charakterisován podle starého zvyku v německých pracích. V celém pak tomto počátečném vypravování uvádí se datování jen z listin po způsobu středověkém bez pravidelného převádění na datum moderní, což velmi nemile se čte, a konečně i povinností historikovou se může nazvati, aby čtoucímu text pramene upravil tak, by byl lehce záživný, plynný, nejzpůsobilejší modernímu čtenáři, by vystřehl se archaisování.

Jinak pro dějiny církevní mnoho schází, ať o činnosti jednotlivých biskupů, ať o kapitule, o zřízení synodálním. Synodou r. 1413 mohl učiněn býti vstup do doby husitské, to však schází jako počátky

---

[1]) Manský kvatern No. II., f. 1—15. Rp. kroměřížského archivu arcibiskupského. — [2]) Excommunication des Markgrafen von Mähren Prokop und seines Anhanges im J. 1399 und was damit zusammenhängt. AÖG 8. — [3]) Cancellaria Johannis Noviforensis, episcopi Olomucensis [1364—1380]. AÖG 68.

nového učení. Zde Brandl,[1]) doplněný Bretholzem,[2]) dobré mohl konati d'Elvertovi služby.

Přes války husitské přehouplo se vypravování d'Elvertovo velmi rychle, aniž bylo jasně poukázáno na význam bojů biskupa Jana Železného (1416—1430), který dovedl obhájiti zboží svého kostela nerozsápané — opak tedy Pražského arcibiskupství — a tím svému biskupství přes četné ztráty zachoval pevný hmotný základ, který byl potom biskupům oporou naproti stavům. Pro vývoj právní doba po válkách husitských jest velmi důležitá, ale zase do r. 1588 autor jen na jediném místě (str. 45) dotekl se ho větou: ‚Nur wenn der Bischof von Olmütz ein Mitglied des Herrenstandes war, sass er von Rechtswegen im Landrecht — sonst nur aus Gnade'. Zásada to vyslovená v Knize Tovačovské v kap. 216. Ale z téže kapitoly mohl d'Elvert uvésti i dále důležité skutečnosti, že Olomoucký biskup stojí pod králem Čes. a že o statky své stolní, které nejsou zapsány v deskách zemských, nemůže býti poháněn před soud zemský, nýbrž jen zase před krále. Vytčení této zásady jest jedno z nejdůležitějších, protože východiskem pro pozdější spory stavů s biskupem. Přes toto určitě vyjádřené kodifikované právo zvykové biskupové počínajíc 16. věkem byli poháněni před soud zemský a k těm půhonům nechtěli státi. Vznikaly z toho rozepře, které upraveny byly smluvou r. 1531, kterou přesně stanoveno: ‚biskup Olomoucký z svého zboží stolního, čehož ve dskách nemá, před právem zemským odpovídati nemá. Než jestliže by kněz biskup nynější neb budúcí Olomúčtí biskupové která zboží v tomto markrabství od tohoto času přikoupili, kterážby zboží pod právo zemské příslušela: z těch takových zboží ... před soudem zemským odpovídati mají potud, pokud by se těch statků a lidí neb úředníků a pří na nich neb o ně sběhlých dotýkalo. Než což by se *osoby* J. Msti. a těch statků jeho, které ve dskách nejsou, dotýkalo, o to kněz biskup nynější i budoucí ku právu svému manskému poháněn býti má a na tom právě práv býti'.[3]) Tyto skutečnosti bylo lze čekati, že budou vyznačeny, aby vůdčí myšlenka v celé práci neustupovala do pozadí.

Parallelně s vývojem poměrů biskupství a biskupa k ústavě zemské šel vývoj uvnitř biskupství v právu manském. Brandl tento vývoj, jmenovitě od Tasa, sledoval zevrubně ve zmíněném článku o manském soudě na základě pramenů původních. Jediný chceme zde k doplnění podati zápis o přetržení manského soudu po válkách husitských, který nalézá se v kvaternu No. IV., fol. XIII: Judicia feudalium tempore R^ssimi P. domini Pauli, episcopi Olomucensis hic inserta hucusque sunt peracta[4]) et a modo nec suo nec suorum successorum, scilicet reverendissimorum patrum et dominorum dominorum Johannis Haz nec non Bohussi de Zwola, episcoporum Olomucensium temporibus dicta iura feudalium legit-

[1]) Spor o biskupství Olomúcké a počátky husitství na Moravě. ČMM 1877. — [2]) Die Übergabe Mährens an Herzog Albrecht V. von Österreich im J. 1423. AÖG 80. — [3]) Citát této smlouvy tištěn u Brandla, Glossarium 201. — [4]) Tak praví se po zápisech soudu manského r. *1438* konaného v Kroměříži.

timum poterant habere progressum, quousque R^mus in Christo P. dominus Prothasius de Bozkowicz alias de Czrnahora, episcopus Olomucensis de serenissimi principis et domini domini Georgii, Bohemiae regis ac marchionis Moraviae speciali mandato ipsa iura feudalium remittenda et fienda procuravit secundum modum et formam immediate subsecutis'. Od r. 1438 tedy až po r. 1461 nezasedalo se na soudě manském v Kroměříži. Zbývá ještě šetření, proč se tak stalo, a proč sám Poděbrad mandátem vlastním zasáhl do vnitřního ústrojí manského knížetství Kroměřížského. U d'Elverta schází také zmínka o vydání práv manských tiskem skrze Stanislava I., zavedení jazyka českého jako úředního do desk manských atd. Nechci tvrditi, že toho autor neznal, ale tyto skutečnosti nelze prostě přecházeti. Pro vývoj manského práva a pro poměr seniora k manům důležita jest smlouva biskupa Grodeckého s many r. 1573 uzavřená, kterou otiskl Dudík [1]), naleznuv ji vepsanou do kodiku Práv manských 1538 vydaných; tuto smlouvu měl d'Elvert pojmouti do vypravování, poněvadž archiválie v druhém díle na ni se odvolávají.

Kromě toho čekali bychom vylíčení zřízení na statcích mensálních a v městech biskupských, zmínku o hejtmanu Kroměřížském a Osoblažském, kteří zajisté měli větší kompetenci než personal stojící v čele ostatních statků stolních, nazývaný prostě úředník Budišovský, Kelecký, Vyškovský. Narazil na to již V. Prasek, vydávaje historickou topografii země Opavské.

K těmto všem věcem v době po válkách husitských (str. 11—79) do r. 1588 se nehledí. V podávaném vypravování o biskupích některé doplňky chceme uvésti a poznámky. Především zase vypravování nenese se volným tokem událostí, jak jedny z druhých vyplývají, a nepřihlíží se k plné činnosti jednotlivých biskupů; a přece nelze patřiti na Olomouckého biskupa pouze jako na preláta hierarchie katolické, nýbrž také jako na knížete světského, který vládne rozlehlými statky a širokým vojem manův a má tudíž i určité vztahy k politice, jsa při tom zástupcem partikulárních interessů svého kostela; který jest zároveň i hospodářem i finančníkem. Tyto sociálně-psychické vztahy třeba v úvahu bráti jako podmínky jeho činů a zároveň odměřovati intensitu, s jakou která z uvedených složek na něj nejvíce účinkovala. Odtud vystihne se pak charakteristikon biskupování každého z nich. Toho v d'Elvertově práci není. Tas (1457—1482) mohl vylíčen býti z druhého vydání Šemberových Pánů z Bozkovic, když už nebylo lze pustiti se v široký proud politických dějin za Poděbrada. Filipcovi (1482 — 1492) věnoval monografii Koželuha [2]), také neužitou. Volbu Hasištejnského (str. 22—23) dnes máme vylíčenu Truhlářovým Humanismem a poměr Hasištejnského ke Käsenbrotovi stopujeme z Listáře od téhož vydaného. D'Elvertova věta (23): Mit dem Bischofe Stanislaus Turzo

[1]) Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte (Brünn 1852), 172. — [2]) Jan Filipec (Vítěz), biskup Velkovaradinský a správce biskupství Olomouckého. Program reálky Prostějovské 1884

begann auch das Morgenlicht der humanistischen Bildung in Mähren už Počátky humanismu v Čechách vyvrácena, kde Truhlář nitky humanistických snah redukoval až k době biskupa Jana ze Středy, markrabí Jošta a zvláště biskupa Tasa. Vypravování o biskupu Dubraviovi (1541—1553) jest úplněji a zevrubněji podáno od Rybičky.[1]) Vysvědčení stavů moravských o novokřtěncích, že jsou na panstvích jejich nejpilnější a nejzručnější řemeslníci i zemědělci, nazývá d'Elvert ‚etwas stark rosige Schilderung', a přece prací Loserthovou a Winterovou názor stavů moravských do velké míry ukazuje se správným. Z kopiářů Stanislava Pavlovského, velkého restauratora katolicismu moravského, také to jest patrno, nebo přes odpor ke všemu nekatolickému i on objednává si jemnější práce u ‚taufarů' ve Slavkově. Pro církevní dějiny mor. pak od Kuena (1553—1565) počínajíc, tedy asi od Tridentina, sluší jen opakovati myšlenku Praskovu. V XVI. století nepřiznávala se celá Morava k učení evangelickému, předně proto ne, že nebylo uznáno, za druhé, že biskupové Olomoučtí, vládnouce knížetstvím Kroměřížským a ohromným vojem manů, sedících na zboží kostela Olomouckého, mnohem platněji než biskupové Pražští zasahovati mohli v duchovní záležitosti, nepouštějíce uzdy ani poddaným na stolních statcích ani manům svým. Vůbec třeba věděti, že reakce katolická na Moravě nastala již v 16. stol., poněvadž manské zřízení kostela Olomouckého biskupům v tom pomáhalo.[2]) Na Kuenovu školu kathedrální (str. 43), kterou si na něm vymohla znovu kapitula, bude jasněji lze se dívati, až Statuta její, která kolem r. 1563 Kuen vydal, se otisknou; pozná se z nich, že kapitula chtěla hlavně zjednati si zpěvní materiál pro kathedrálu, nebo jinak tato škola i po restauraci nevybočovala z mezí nepatrných dioecesálních škol při sídlech biskupských. Originál statut těch dle repertoria ‚In genere' v Kroměřížském archivu nalézá se v kapitulním archivu Olomouckém (B I b 4). A na takový ústav chtěl biskup Kuen připoutati jesuity! Viděti z toho, jak základním požadavkům Loyolova řádu, vyplývajícím z jeho konstitucí, u nás ještě tenkráte nerozuměli. Na str. 44 autor zjišťuje pouze znovuosazení arcibiskupství Pražského a nedotýká se, jaké z toho byly důsledky vůči biskupovi Olomouckému. Sto a padesátiletá osiřelost Pražského stolce uvolnila značnou měrou svazky, které poutaly Olomouckého suffragana k metropolitovi. Ukázal na to již Borový v životopisu Antonína Brusa, a článkem A. Rezek[3]) sledoval to u všech biskupů druhé polovice XVI. století.

Biskupování Prusinovského od r. 1565 do r. 1572 (48—55) vypsáno jen styky s jesuity a uvedením jejich na Moravu. Vypravování přejato zcela z práce d'Elvertovy,[4]) která vyšla v Brně 1857, i se všemi nedostatky.

---

[1]) Jan z Doubravky a z Hradiště, biskup Olomoucký. ČČM. 1878. — [2]) V posudku Filipovského Vlastivědy moravské. Světozor 1882. — [3]) O poměru biskupů Olomouckých k arcibiskupům Pražským v XVI. století. ČČH. 2. — [4]) Geschichte der Studien-, Schul- u. Erziehungs-Anstalten in Mähren und Oesterr.-Schlesien . . . Schriften hist. Section X.

Prasek, referuje o dějinách biskupství ve Věstníku Opavském v č 5., dotekl se zrovna této partie. Předem nepřijímá, odvolávaje se na korrespondenci biskupovu, že by skutečně Prusinovský r. 1566 od cís. Maximiliana do Polska býval poslán a ještě téhož léta se tamodtud vrátil. S tímto vytknutím Praskovým lze úplně se shodnouti; itinerářem sestaveným z Kopiáře Prusinovského vydaného od Praska lze doložiti, že v Polsce tenkráte nebyl, a také zevrubná studie Wierzbowského [1]) o této legaci r. 1566 ničeho neví, ač založena jest na státním archivu Vídenském, ovšem však ví o legaci 1569. Za druhé vyslovil Prasek pochybnost vůbec, dá-li se s r. 1566 uvedení jesuitů do Olomouce srovnati; vyslovil pochybnost, jakkoli d'Elvert dokládá se Schmidlem,[2]) prvním historiografem české provincie S. J. Co platí o jiných provinciálních dějinách řádu jesuitského i o dějinách celé společnosti Loyolovy, které po vzoru Orlandiniho a v době Schmidlově od Sacchiniho byly skládány, platí i o Schmidlovi: nikdo úsudkům jeho jakožto jednostranným nebude přikládati slepé víry, ale v podávání fakt a dat jest spolehlivý. Leč bádání historické hledí — a tu jsme u bodu, o nějž jde — na Schmidla jako na pomůcku z nouze, kterou třeba všude, kde toho lze dosíci, nahraditi prameny původními. Kdyby tudíž d'Elvert byl znal Theinerovu [3]) publikaci, byl by pochybnost Praskovu napřed rozptýlil, neboť tam již k r. 1566 otištěny jsou dvě listiny, které nám nahradí vypravování Schmidlovo. — Při tom není vypsáno zevrubněji spolupůsobení Prusinovského s Grodeckým o uvedení jesuitů do Brna, ač máme článek Kameníčkův.[4]) D'Elvert ponechává ve vypravování také zlatinisovaná jména Natalis, Magius, což dnes opravuje se v Nadal, Maggi, na str. 53 dokonce jmenuje se provincial Maggi Mayerem.

Jiným směrem nevšímal si d'Elvert činnosti b. Prusinovského, kterou bylo lze stopovati z kopiářů jeho pro léta 1566 a 1568, ne-li úplně, aspoň pro Opavsko. Ale obě edice Praskovy častěji již uvedené přímo d'Elvert umlčel na str. 55, kde praví o kopiářích »ein ungemein reicher, *bisher für die Öffentlichkeit nicht benützer Schatz.*« Třeba vydavatel neodhodlal se otisknouti oba jmenované kopiáře úplně, odkazuje ve věcech netýkajících se Opavska a enklav na velmi stručná regesta, měl přece d' Elvert podaného užiti aspoň pro enklavy, po nichž v celém jeho díle není stopy, a které vznikem svým do dějin Olomouckého biskupství náležejí a důležity jsou tím, že jen enklavou *Kečerskou*, od Opavska 1742 Prusku postoupenou, se vysvětlí, proč *podnes* arcibiskup Olomoucký skládá slib věrnosti také v Berlíně!

Po smrti Prusinovského přechází d' Elvert k volbě sporné (56), zvolení Grodeckého (1572—1574), a líčí jeho život. K volbě 1572 již citovaný Borového životopis Antonína Brusa v přílohách podává doplňky, že se doví-

[1]) Zabiegi cesarza Maxymiliana o koronę polską. Ateneum 1879. — [2]) Historia S. J. provinciae Bohemiae. Praga. 1747—1759. — [3]) Schweden und seine Stellung zum heiligen Stuhl . . . · Augsburg 1838—1839. — [4]) O vzniku prvních dvou kollejí jesuitských na Moravě. Sborník historický 1885.

dáme o některých postulantech Brusových; k životu Grodeckého před tím ještě, než dosedl na stolec Olomoucký, příspěvky z archiválií varmijských vydal Fr. Hipler,[1]) který označuje Grodeckého polský původ z rodu Grodziecki, a nikoliv jako d' Elvert Grodiecki. Kameníček v uvedené zase práci sledoval osudy jeho jako probošta Brněnského. Při biskupování Tomáše Albina (1574—1575) poprvé také mluví se o volebních kapitulacích, které d' Elvert zná z Volného církevního místopisu. Volný v citacích svých jednotlivých bodů kapitulačních, které známe již před nastoupením Prusinovského (1565) i Grodeckého (1572), nevypisuje všechny body kapitulační ani nesrovnává s kapitulacemi předloženými předchozímu biskupovi. Srovnáváním viděti, že velká část kapitulačních odstavcu z r. 1572, 1574 i 1578 se opakuje —, buď tedy požadavky kapituly pořád nedocházely splnění, buď se opisovaly bez ohledu na jejich obsah. Proto, než se vyberou charakteristické paragrafy kapitulační před volbou některého biskupa — v tomto případě d' Elvertově b. Albina —, třeba celé znění kapitulací míti před sebou a srovnati s těmi, které předchůdcům byly diktovány, a k tomu právě Volný nedostačuje. V kapitulacích Albinových na př. důležitý bod nový jest, že pro příště se stanoví, aby dva kapituláři, jeden jménem kapituly, druhý jménem elekta na útraty biskupství byli vysláni i po všech budoucích volbách do Říma za příčinou konfirmace.[2])

Na konec biskupování Albinova nástupce, Jana z Telče (1576—1578), (str. 60) praví d'Elvert: »starb er am 6. Februar 1578 zu Brünn, wo er die Güter des *aufgelösten* Nonnenklosters zu Pustoměř dem von ihm ebenfalls hochgeschätzten Jesuiten-Orden übergeben wollte,« což není správné. Předem nebyl r. 1578 klášter Pustiměřský zrušen, nýbrž teprve r. 1587, a pak nejednalo se za biskupa Jana z Telče o darování kláštera Pustiměřského jesuitům brněnským, nýbrž měly se tenkráte panny Herburtské jen odstěhovati z Brna do Pustiměře, aby klášter jejich Brněnský dostal se do rukou řádu jesuitského. Lze o tom srovnati práci Volného,[3]) Dittrichovu[4]) i uvedenou již Kameníčkovu. Dále uvádí (str. 62.) d'Elvert z Chlumeckého práce o Žerotínovi, že b. Jan vzdělal se v Římě v collegium Romanum, ač před tím sám (59) praví správně, že byl v Germanicu a odtud osobně znám papeži. Z nové práce Steinhubrovy,[5]) který sleduje dějiny Germanika a osudy Germaniků, i když vrátili se za Alpy, dovídáme se, že byl Jan z Telče vskutku členem Germanika a náležel mezi oněch jedenadvacet jinochů zvaných »zlatí«, kteří v obrozeném Ger-

[1]) Johannes Grodziecki, Bischof von Olmütz. Nach ermländischen Archivalien. Oesterreichische Vierteljahrschrift für katholische Theologie 1873. — [2]) Originál volebních kapitulací ze dne 9. února 1574 v Kroměříži A. I. c. 30. Druhý v Olomouckém archivu kapitulním (B I c 23) dle repertoria Kroměřížského »Spiritualia«. — [3]) Die Nonnen-Abtei Benediktiner-Ordens in Pustoměř und die dortige Pfarre. Schriften histor. stat. Section V. — [4]) Geschichte des deutschen Staatsobergymnasium in Brünn von der Gründung desselben im J. 1578 bis zum Jahre 1878. Festschrift Brünn 1878. — [5]) Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom. II. Bde. Freiburg i. B. 1895.

maniku skrze papeže Řehoře XIII. nalezli přístřeší. Odtud vysvětlí se také interess Řehořův o Jana a přímé vnucení ho kapitole Olomoucké za děkana.

Při Pavlovském (1579—1598) začíná se opětně vypočítáváním některých kapitulačních bodů z Volného. Kapitula chtěla nabýti při právě manském také účastenství vedle biskupa, a k tomu směřovaly dva kapitulační body, jež u Volného nejsou a které jej doplní. Čteme totiž v odstavci 14. »In homagialium conventibus generalibus ac iudiciis solitis duos vel plures canonicos a capitulo deputatos secundum consuetudinem praesentes habeat, quibuscum consilia communicet.« A v následujícím 15. »In praestandis iuramentis vasallorum sive fuerint in conventu post consecrationem generali sive postea privati duo ad minimum ex canonicis iuramento fidelitatis et invenstiturae intersint.«[1]) Okolí Pavlovského vypisuje se na str. 64—70. Illicina jako silnou individualitu v kapitule a spor biskupa Jana z Telče s ním lze líčiti na základě Theinerových Annales ecclesiastici; po smrti Jana z Telče kapitula jmenovala jej officiálem Olom. biskupství, o čemž originál v Kroměříži (AIVa $^{11}/_{2}$) s. d. 17. II. 1578. Některé rukopisy jeho přešly do dvorní knihovny Vídenské nepochybně z kolleje jesuitské v Olomouci, jíž odkázal svoji bibliotheku; názvy prací těch čtou se v VII. sv. Tabulae codicum. O Janu Jergerovi lze dodati, že na studie do Perugie poslán byl od Pavlovského, který jej r. 1586 doporučoval Maggimu, zůstávaje s bývalým provinciálem ve spojení ještě i potom, když odvolán byl do Říma (Kopiář téhož biskupa No. 23, f. 50—51). Sem vřazen byl i Vavřinec Zwettler, který už sluší době Dietrichštejnově. Jeho práce rukopisná, o níž se d' Elvert také zmiňuje, sluje v plném titulu »Urbarium, sive regesta et signatura status ecclesiae collegiatae Cremsiriensis collecta et conscripta opera et impensis Laurentii Zwetleri, eiusdem ecclesiae praepositi a. 1619«, a chová se v arcibiskupském archivu Kroměřížském. Pak následují někteří přední jesuité na st. 70—71. O rektorovi Villerym pořád se opakuje, že provázel Pavlovského do Polska na cestě diplomatické, ale v. Mayer v druhé příloze své práce[2]) otiskuje list provinciála Badera Pavlovskému, kterým zapovídá rektorovi účastniti se legace hlavně pro politiku francouzskou v otázce kandidatury rakouského domu na trůn polský. O maďarském jesuitovi, jenž slul Štěpán Szántó (Arator) a poslední léta svého pohnutého života ztrávil v Olomouci, bude lze zevrubněji snad psáti z maďarské monografie Fraknóiovy,[3]) kterou uvádí Steinhuber v díle uvedeném. Líče dále osudy Pavlovského, stěžuje si, že není monografie na základě jeho korrespondence. Zaokrouhlený obraz o činnosti Pavlovského, arci ne vyčerpávající, podává Procházkův životopis Pavlovského v Brně 1861, ke kterému jest se předem obraceti, poněvadž má mnohé zprávy z kopiářů Kroměřížských, které pro Procházku opa-

[1]) Kopie jejich v archivu Kroměřížském s. s. AIVa $^{11}/_{2}$. — [2]) Des Olmützer Bischofes Stanislaus Pawlowski Gesandschaftreisen nach Polen aus Anlass der Königswahl nach Ableben Stefan I. (1587—1598). Wien 1861. — [3]) Egy Magyar Jezsuita a XVI. században. Cituji pouze ze Steinhubra, neznaje práce té.

třoval J. Chodníček. D'Elvert monografii zná, leč nepoužívá k vlastnímu vypravování. Spor o jurisdikci se stavy mor. 1586, nevypsaný u d'Elverta, vypisuje Procházka a doplní Kopiář No. 23. První díl zakončuje se dvěma důležitými akty plně otištěnými, předně námítkami Pavlovského r. 1589 ke dvorské kanceláři na odpověď, které se mu dostalo od Rudolfa, když žádal, aby za many své k landfrídu mohl přitisknouti pečeť jako senior manů, a pak odpovědí druhou cís. Rudolfa II. z r. 1590; ale při tom se nedovídáme, ani kde akta se nalézají, ani odkud přepis pořízen.

V druhém díle (93—327), majícím vylíčiti statoprávní poměry Olomouckého biskupství v dobách novějších a zápas biskupství s mocí zeměpanskou, ustoupilo vypravování docela už otiskování aktů, které mezi sebou tu i onde spojeny jsou velmi volným způsobem, takže přes kardinála Dietrichštejna docela se přešlo. Zde tudíž lze omeziti se pouze na referát o obsahu, který d'Elvertově práci vůbec není připojen. Vstupem líčí se statoprávní poměry obecně po bitvě bělohorské a postavení duchovenstva zvláště z OZZ a z pozdějších doplňků jeho (str. 93—99). Upravení patronátních práv a desátků za Ferdinanda III. (101—109). Spory biskupa Leopolda Viléma a jeho administratora s tribunálem, spor o hlas kapitoly Olomoucké na sněmích vypisují se jednak otiskováním nových akt, jednak citacemi ze Schriften XVI. (110—126). Nejdůležitější část oddílu jde od str. 126 do 228 a pojednává nebo vlastně otiskuje akta v sedmi částech o postavení biskupa Olomouckého k zeměpánu a jeho úřadům a k zemi Moravské: *a*) o exemci biskupa z úřadů zemských, spory administratora Mercuriana s tribunálem za Ferdinanda III., které vedlo k předložení opisů privilegií Olomouckého biskupství; *b*) dobrá zdání tribunálu o privilegiích těch a výklady; *c*) o volbě, stvrzení a holdování panovníkovi, přijetí léna a vjezdu biskupově do Olomouce, o holdování manů biskupovi většinou ze zpráv tribunálu 1664; *d*) o snaze moci státní uvésti na roveň statky biskupské s ostatními statky zemskými, uvalení na ně stejných břemen zemských za Ferdinanda III. a Leopolda; *e*) o biskupu jako obyvateli země od r. 1655 většinou z XVIII. století uvádějí se dekrety dvorské, reskripty a resoluce; *f*) o knížecím dvoře Olomouckého biskupa; *g*) o omezování práv biskupských mocí státní převahou z opisů státního archivu až do upravení v dobách nejnovějších za Leopolda II.

Potom vypisuje se stav jmění a statků kapituly kathedrální, jaký byl r. 1806 »nach einer wahrscheinlich an Schwoy geschehenen Mittheilung aus dem Jahre 1806«, takže ani nevíme, kde se nalézá tento seznam (str. 228—234), a na str. 235—242 vyčítává se zboží biskupské, jaké změny staly se v něm v době nejnovější po zrušení svazku manského a jako závěr, co ze všech těch práv dnes ještě zbývá. Od str. 244—261 píše se o privilegiích Olomoucké kapitoly, o volbě biskupa, o volbě a jmenování kanovníků, o potřebných vlastnostech ke kanonikátu z G. Wolfova článku v *Presse*, který se prostě otiskuje,

dovozuje se nepotřebnost šlechtictví již v starších dobách Volného církevní topografií. Na str. 262 — 266 líčí se volba dra. Kohna slovným otiskováním novinářských zpráv. Dále následují biografické zprávy o některých arcibiskupech, o hraběti Colloredovi, Somerauovi, Fürstenberkovi (str. 270—298), pak zase následují některé údaje pomocných věd o archivech biskupství Olomouckého, jakož i zprávy archiválni o dokumentech biskupství se dotýkajících v archivech mimo biskupství (299—321), a konec (321—327) věnován teprve životopisu hraběte Chotka otištěním jeho nekrologu od Neutlera. Rejstřík tak potřebný pro část pramennou ovšem chybí také.

S tímto vytčením obsahu druhé části zavíráme knihu. Co cenného tu jest, to otištěno na str. 126—228, ostatek neměl býti vložen do díla, do kterého se nehodil úplně. — Na konec zbývá ještě slovo k budoucímu historikovi dějin biskupství Olomouckého, jehož úlohou bude zároveň psáti církevní dějiny moravské. Co chtěli jsme referátem ukázati, myslíme, že patrno: psáti dějiny biskupství Olomouckého na základě literatury a pramenů tištěných *dnes* jest nemožno; umožní se teprve po vydání diplomatáře biskupství a obsáhlé korrespondence biskupů Olomouckých počínajíc polovicí XVI. věku, z nichž teprve v pravém světle postavy Prusinovského, Pavlovského, Dietrichštejna se objeví. Čí zájem to předem jest, aby cenné archiválie Kroměřížské a metropolitní kapituly v Olomouci byly publikovány, ukazují podobné publikace arcibiskupství Ostřihomského, Mohučského, Frisinského atd. atd., popudem i nákladem metropolitů tamějších vydávané.